

SHOLINI DASTLABKI QAYTA ISHLASH HUSUSIYATLARI

Q.M. Saparbayev

Toshkent davlat agrar univertiteti magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8336854>

Kalit soʻzlar: sholichilik, sifat, tozalash, quritish, yanchish, oqartirish, saralash.

Joriy yilda respublika aholisini guruch mahsulotiga boʻlgan talabini ichki ishlab chiqarish hisobiga qoplash uchun jami 111,2 ming gektar, shundan asosiy maydonlarga 40,3 ming gektar va takroriy ekin sifatida 70,9 ming gektarga sholi ekilib, parvarishlanmoqda.

Qishloq xoʻjaligidagi boshqa yoʻnalishlar kabi sholichilikni ham zamonaviy texnologiyalarsiz tasavvur etib boʻlmaydi. Jumladan, sholi maydonlarida resurs va suv tejamkor texnologiyalarni joriy etishga katta eʼtibor qaratilmoqda. Sholi ekishga moʻljallangan umumiy maydonning 25,2 ming gektari lazerli tekislandi, 38,2 ming gektar maydonga koʻchat usulida va 15,3 ming gektarga zamonaviy seyalkalar bilan sholi urugʻi qadaldi.

Sholichilikdagi yana bir oʻzgarishlardan biri shuki, ushbu yil hosili uchun ilk marotaba tegishli hududlarda urugʻlik sholi yetishtiruvchilar boʻyicha tender tanlovlar oʻtkazildi. Bunda urugʻlik sholi yetishtiruvchi 356 ta subʼyektlar tanlab olinib, 6 ming 203 gektar maydonlarga ekish uchun yuqori avlodli mahalliy sholi navlarining urugʻliklari yetkazib berildi.

Sholi hosildorligini oshirish, yangi resurstejamkor, yuqori hosilli navlar yaratish boʻyicha Vyetnam Qishloq xoʻjaligi Ilmiy Akademiyasidan 2 ta mutaxassis (Pham Van Nghia, Nguyen Phu Thanh) taklif etildi va 6 ta sholining ertapishar navlari olib kelinib, Qoraqalpogʻiston Respublikasi va Xorazm viloyatida dastlabki tajriba sinovlari olib borilmoqda.

Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida 2022-yilda respublikada 485 ming tonna yoki oʻtgan yilga nisbatan 55 ming tonna koʻp sholi hosili yetishtirish, bundan 347 ming tonna guruch mahsulot ishlab chiqarish kutilmoqda.

Eng muhimi, resurs tejamkor texnologiyalar joriy qilingan maydonlarning har bir gektaridan olinadigan sholi hosildorligi oʻrtacha 65-70 sentnerga yetkaziladi hamda respublika aholisini guruchga boʻlgan talabini ichki ishlab chiqarish hisobiga toʻliq taʼminlash va importni toʻxtatish imkoni yaratiladi.

Eʼtiborlisi, ushbu yilda yetishtiriladigan yuqori avlodli sholi urugʻliklari hisobidan 2023-yildan boshlab respublika boʻyicha toʻligʻicha sertifikatlangan urugʻlik bilan taʼminlash yoʻlga qoʻyiladi.

Sholini oʻrib-yigʻib olish. Sholi hosilini yigʻishtirib olishda uning urugʻlikka va oziq-ovqatga ishlatilishiga eʼtibor qaratish muhim. Oziq-ovqat maqsadida foydalaniladigan sholi donining 85-90% i, urugʻlikning esa, 95-100% i pishib yetilganda oʻrim-yigʻim ishlari boshlanadi.

Sholining sut pishiqlik davri boshlanishi bilan dalalarga kiradigan suvni kamaytirish lozim. Mum pishish davri boshlanganda esa, kombaynlarning yaxshi yurishini taʼminlash maqsadida suv berish toʻxtatiladi. Sholi yotib qolishining oldini olish uchun daladagi suv sathi asta-sekinlik bilan kamaytirib boriladi. Bunday tadbirlar sholini yigʻishtirib olishda dalani sifatli tayyorlash hisoblanadi.

Sholini texnika yordamida yigʻishtirib olishni ikki usulda, yaʼni oldin jatkalar bilan oʻrib, keyin kombaynlar bilan yanchiladi va alohida yigʻiladi. Toʻgʻridan-toʻgʻri yigʻishtirib olishda donning namlik darajasi 18-20% boʻlib, uni 15% namlik meʼyorgacha quritish talab etiladi. Buning

uchun yig'ib olingan hosil yuqori ish unumiga ega bo'lgan quritish moslamalarida yoki katta xirmonlarda quritiladi va omborxonalarda saqlanadi.

O'simliklar to'liq o'sishga erishgandan so'ng (ekilganidan keyin taxminan uch oy o'tgach) va donlar pishib - tepalari cho'kib, poyasi sarg'ayib keta boshlaydi - suv dalalardan chiqariladi. Dalalar qurigani sari donlar pishib, yig'im-terim boshlanadi. Guruch yig'ib olingandan so'ng, u quyidagi bosqichlar amalga oshiriladigan qayta ishlash zavodiga o'tkaziladi.

Tozalash. Keraksiz begona moddalarni olib tashlash uchun zarur bo'lgan palovni tozalash guruch frezalash mashinalarining to'g'ri ishlashini ta'minlash uchun katta ahamiyatga ega. Dag'al guruch bir qator elakdan o'tkaziladi va musbat havo assimilyatsiya qilish orqali chang va yorug'lik aralashmalarini olib tashlash uchun yopiq elektron aspiratsiya tizimi taqdim etiladi. Qo'pol guruchdan og'irroq (lekin shunga o'xshash o'lchamdagi) kiruvchi material destoner/gravitatsiya ajratgich orqali chiqariladi. Ushbu mashina o'ziga xos tortishish printsipli asosida ishlaydi. Toshlar va boshqa og'ir aralashmalar og'irroq bo'lib, ekran yuzasida qoladi, qo'pol guruch esa engilroq bo'lib, tashqi manba tomonidan yaratilgan ijobiy havo gradientiga aylanadi.

Quritish. Guruch donlarini maydalashdan oldin namlikni 18-22% gacha kamaytirish uchun quritilishi kerak. Bu sun'iy isitiladigan havo yoki ko'pincha tabiiy quyosh nurlari yordamida amalga oshiriladi. Guruch donalari tabiiy ravishda quritilishi uchun dalalarda tokchalarda qoldiriladi. Quritgandan so'ng, endi qo'pol guruch deb ataladigan guruch donasi qayta ishlashga tayyor.

Po'stidan ajratish

- Sholini toshlar orasida ezish yoki maydalash yo'li bilan qo'lda qobig'ini kesish mumkin. Biroq, ko'pincha u avtomatlashtirilgan jarayonlar yordamida tegirmonda qayta ishlanadi. Sholi avval qoldiqlarni elakdan o'tkazadigan bir qancha elaklardan o'tib tozalanadi. Puflangan havo yuqori moddalarni olib tashlaydi.
- Toza bo'lgandan so'ng, guruch qo'l toshlarining harakatini taqlid qiluvchi mashina tomonidan tozalanadi. Chig'anoq mashinasi guruchdan qobiqlarni abraziv moddalar bilan qoplangan ikkita metall varaq orasiga aylantirib, bo'shatadi. Ushbu jarayonda yadro qobig'ining 80-90% chiqariladi.
- Chig'anoqlash mashinasidan donalar va qobiqlar chiqindi qobig'ini aspiratsiya qiladigan tosh g'altakga o'tkaziladi va yadrolarni qobiqdan tozalanmagan donalardan ajratuvchi mashinaga o'tkazadi. Yadrolarni silkitib, paddy mashinasi og'irroq po'stloqsiz donlarni mashinaning bir tomoniga majbur qiladi, engilroq guruch esa boshqa uchiga tushadi. So'ngra, qobig'i tozalanmagan donalar qobig'ini tozalash jarayonini yakunlash uchun boshqa snaryadlash mashinalariga o'tkaziladi. Qovurilgan guruch donalari jigarrang guruch sifatida tanilgan.

Yanchish. Guruch donining tashqi kepak qatlamlarini saqlab qolganligi sababli, jigarrang guruch boshqa qayta ishlashga muhtoj emas. Biroq, qo'shilgan vitaminlar va minerallar bilan bir qatorda, kepak qatlamlarida jigarrang guruch maydalangan oq guruchga qaraganda tezroq buziladigan yog' ham mavjud. Bu jigarrang guruchni yanada ko'proq ingl. oq guruch yaratish uchun maydalashning sabablaridan biridir.

- Jigarrang guruch dondan tashqi kepak qatlamlarini olib tashlaydigan ikkita huller mashinasidan o'tadi. Hullarning ichki devoriga va aylanuvchi yadroga bosilgan donalar bilan

kepak qatlamlari ishqalanadi. Yadro va ichki devor ikkinchi qobiq uchun yaqinlashib, barcha kepek qatlamlarini olib tashlashni ta'minlaydi.

- Endi ochiq rangli don cho'tkasi bilan sovutiladi va silliqlanadi.
- Silliq oq guruch pivo g'altakiga o'tkaziladi, u erda sim to'r parda ustida singan yadrolar elakdan o'tkaziladi. Ko'pincha, jilolangan oq guruch yorqinligini oshirish uchun glyukoza bilan qoplanadi.

Guruchni oqartirish. Jigarrang guruch o'ziga xos panjara o'lchamidagi zumrad toshlari yordamida yaratilgan qo'pol sirt bilan ishqalanadi. Dag'al zumrad jigarrang kepek qatlamini olib tashlaydi. Tosh g'ildiraklarining radial tezligi, toshlarning panjara o'lchami, tosh yuzasi va boshqa ekran orasidagi bo'shliq va oqartiruvchi mashinalarning chiqish kamerasiga tashqi bosim oqlik darajasini aniqlaydi. Kepak qatlami pnevmatik tarzda keyingi qayta ishlash va saqlash uchun alohida xonaga o'tkazilsa, sirtdan chiqariladi.

Oqartirish. Oqartirilgan guruchning yuzasi hali ham qo'pol bo'lib, namlangan guruch silliqlash mashinasi bilan tekislanadi. Jarayon guruch yuzasini boshqa guruch yuzasiga surtishni o'z ichiga oladi, bu ikki sirt o'rtasida moylash vositasi sifatida ishlaydigan sirlangan havo. Odatda bu jarayonning o'zgartirilgan versiyasi guruch yuzasida juda nozik ipak qoplamaning ishlab chiqarish uchun ishlatiladi. Kepak qatlami pnevmatik tarzda keyingi qayta ishlash va saqlash uchun alohida xonaga o'tkazilsa, sirtdan chiqariladi.

Saralash. Buzilgan guruch butun guruchdan lotni ma'lum bir tezlikda aylanadigan silindrsimon chuqurlashtirilgan ekrandan o'tkazish orqali chiqariladi. Aylanadigan tsilindrning bo'shliqlariga to'g'ri keladigan singan va mayda donalar markazdan qochma kuch bilan ko'tariladi va tortishish ta'sirida donalar chuqurchaga tushadi. Aylanish tezligini va chuqurlik burchagini sozlash donalarning o'rtacha uzunligini o'zgartirishi mumkin.

References:

1. Ergashev Sh.T., Otaxanov B.S., Abdumannopov N.A. Malogabaritnaya zernosushilka dlya fermerskix xozyaystv // Universum: texnicheskie nauki : elektron. nauchn. jurn. 2021. 6(87). [URL:https://7universum.com/ru/tech/archive/item/11926](https://7universum.com/ru/tech/archive/item/11926)
2. Khalikova D., Negmatova S. GERMINATION DYNAMICS OF CROTALARIA SEEDS IN TYPICAL GRAY SOILS OF TASHKENT REGION //International Conference on Science, Engineering & Technology. – 2023. – T. 1. – №. 2. – C. 18-21.
3. Khalmuminova G. K., Islomov F. S. Alternaria diseases in seeds of vegetable crops in the condition of Uzbekistan //Journal of actual problems of modern science. – 2019. – №. 5. – C. 166.
4. Kushokovna K. M., Kulmuminovna K. G. INFLUENCE OF A COMPOSITION BASED ON MICROORGANISMS ON WHEAT AND POTATO PRODUCTS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 657-660.
5. Negmatova S. et al. The role of soybean cultivation in increasing soil fertility //Збірник наукових праць ЛОГОС. – 2020. – C. 105-108.
6. Negmatova S. T., Khalikov B. M., Izbasarov B. E. The Effectiveness Of Deep Processing Between Rows Of Cotton //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – T. 7. – №. 03. – C. 2020.
7. Rahmonberdiev V. K. et al. Study of the chemical composition of the spring leaf and the productivity of mulberry varieties in the conditions of the navai region steppe //European

International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 05. – С. 125-129.

8. Sokhibova N. S. et al. Effect of mulberry silkworm feeding on diseased mulberry leaves on worm viability and cocoon productivity //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 06. – С. 111-114.

9. Sokhibova N. S. et al. STUDYING THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF MULBERRY SEEDLINGS PROPAGATED IN A NEW WAY IN THE TASHKENT REGION //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 06. – С. 106-110.

10. Бобоева Н. Т., Негматова С. Т. Ингичка толали ғўза навларини парваришлашда қандалалар зарарига агротехник тадбирларнинг таъсири //INTERNATIONAL CONFERENCES. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 64-69.

11. И. Н. Бронштейн, К. А. Семендяев Справочник по математике для инженеров и учащихся втузов. –М:”НАУКА”, 13-е издание, 1986 г. с. 446.

12. Рахмонбердиев В. К., Сохибова Н. С., Нуров М. М. Химическая оценка осеннего листа в условиях Навоийской области “Интернаука” //Москва. – 2022.

13. Хужаназарова М. К., Халмуминова Г. К. ТЕХНОЛОГИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ НЕМОБИЛЬНОЙ СУХОЙ ФОРМЫ ХЛОПЧАТНИКА С ПОМОЩЬЮ ФЛОКУЛЯНТА ГИПАН БИОПРЕПАРАТА «ЗАМИН-М» //Universum: химия и биология. – 2022. – №. 1 (91). – С. 37-41.

14. Электронный штангенциркуль Electronic Digital Caliper - инструкция по эксплуатации